

אל תקרי הליכות אלא הלכות

תשובות מעלון קודם

ג. מי שפטור מתענית יום הכיפורים כגון חולה, האם מצווה הוא על אכילה בערב יום הכיפורים?

י"א שאינו מצווה. (העמק שאלה שאילתא קס"ק יב)

וי"א שגם מי שפטור מתענית יום הכיפורים צריך לאכול בערב יום הכיפורים. (שו"ת כתב סופר סי' קיב. וע"ש שכתב שבגבי נשים יש להקל בדבר). שדי חמד אסיפת דינים מערכת יום הכיפורים סי' א אות ג. ונימוק שכיון שיתכן שה' ירחם עליו ויתרפא למחר ויתענה. דעת הגר"ח פ' שיינברג הובא בתורת היולדות פרק מט הערה יא, אשרי האיש או"ח ח"ג פרק יז אות טו, חוט שני יום כיפור פ"א ס"ק א) וכן הלכה.

ד. מדוע לא תיקנו חכמים ברכה על מצות האכילה בערב יום הכיפורים?

טעם א': כיון שיתכן שייאנס ולא יתענה, אם כן נמצא שברכתו היתה לבטלה. (העמק שאלה שם. וטעם זה הוא על פי סברתו, שהחוב של מצוה זו היא רק אם מתענה ביום הכיפורים.)

טעם ב': אין מברכים על מעשה מצוה שאינו גמר המצוה (שהיא התענית של מחר). (שם)

טעם ג': אין מברכים על הכנה למצוה אלא על גוף המצוה. (שם. וטעם זה הוא על פי הסובר שמצות אכילה בערב יום הכיפורים היא הכנה לתענית יום הכיפורים.)

טעם ד': כיון שכל אדם אוכל גם ללא ציווי הבורא. (שדי חמד שם, מועדים ומננים ח"א סי' נג. וע"י שדי חמד ברכות סי' א אות טז לעד תירוצו)

ה. האם ישנה מצוה גם בשתייה בערב יום הכיפורים?

משמע מדברי הגמרא (ר"ה טו, יומא פא:): 'כל האוכל ושותה בתשיעי...', שגם שתייה היא בכלל מצות אכילה בערב יום הכיפורים (כי בא מועד סי' תרד אות יא)

ו. מדוע מצוה לאכול דגים בערב יום הכיפורים?

דבר זה הוא על פי דברי המדרש (בראשית רבה פרשה יא סי' ד), והביאו הטור (סי' תרד) בזה הלשון: 'מעשה בשוטר העיר שאמר לעבדו: קנה לי דגים, ולא מצא (העבד) אלא דג אחד ונתן בו זהוב, (היינו הציע עבדו זהוב אחד). והיה שם יהודי חייט והוסיף עליו עד שהעלהו לחמשה ונשאר לחייט, (היינו החייט הוסיף עבור הדג והציע חמישה זהובים וזכה בו). בא העבד אל אדוניו וסיפר לו כל המאורע, שלח השוטר אחר החייט, ואמר לו מה מלאכתך? אמר לו: חייט, אמר לו: למה קנית דג שוה זהוב בחמישה זהובים, ולא עוד אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתו לקנותו לך? השיב לו: והיאך לא אקנו אפילו בעשרה (זהובים), כדי לאוכלו ביום כזה שציונו הקב"ה לאכול ולשתות, ושאנו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עוונותינו, אמר לו אם כן יפה עשית, ופטור והלך לשלום.'

ז. מה הטעם למצות אכילה בערב יום כיפורים?

טעם א': אכילה זו היא הכנה לתענית יום הכיפורים. (רש"י ברכות ח: ד"ה מעלה, ויומא פא: ד"ה כל, רא"ש שם פ"ח סי' כב, טור סי' תרד, מאירי ברכות שם ד"ה כל. [שאכילה זו היא הכשר מצות התענית])

טעם ב': כדי להראות את השמחה בהגיע זמן הכפרה, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעוונותיו. (שערי תשובה שער ד אות ח-ה)

טעם ג': בכל יום טוב קובעים סעודה על שמחת מצות היום, וביום הכיפורים שאי אפשר לקבוע את הסעודה ביום טוב עצמו, קובעים אותה בערב יום הכיפורים. (שם)

טעם ד': שעל ידי זה יתחזק האדם להרבות בתפילות ובתחנונים ביום הכיפורים, ולחשוב עצות בנפשו על התשובה ועיקריה. (שם)

טעם ה': כיון שאת תענית יום הכיפורים צריך להתחיל מסוף יום התשיעי (ערב יום הכיפורים), ואם יתענה גם ביום בערב יום הכיפורים, לא יהיה ניכר שהתחיל להתענות את תענית יום הכיפורים מהתשיעי. (הר"ש מגרמייזא סי' קא)

טעם ו': שעל ידי האכילה בערב יום הכיפורים ניכר שהתענית ביום הכיפורים היא מחמת ציווי ה', שכן אם יתענה ערב יום הכיפורים יראה הדבר שמתענה כפי רצונו. (פרישה סי' תרד אות ב)

טעם ז': שעל ידי אכילה יפה ערב יום הכיפורים, התענית ביום הכיפורים תהיה קשה עליו יותר. (אליה רבא שם ס"ק א בשם שבלי הלקט) וביאר טעמו ערוה"ש (שם ס"ד), שאמנם יהיה לו כוח להתענות, אך מכל מקום צערו יהיה מרובה מההיפוך הפתאומי.

א. דן השכיר דירה לנפתי למשך שנה, חודשיים לפני סיום תקופת החוזה נפתי הודיע לדן שלא ימשיך שנה נוספת בדירה, והוסיף לומר לו: "אם תמצא שוכר אחר אשמח לעזוב לפני תום החוזה". דן אכן מצא שוכר חדש לדירתו, וסיכם עימו לחתום על חוזה בעוד שלושה ימים, בינתיים הודיע דן לנפתי שעליו לפנות את הדירה בעוד שבוע, ועל סמך זה הלך נפתי ושכר דירה אחרת, אלא שהשוכר החדש ביטל באופן פתאומי את ההסכם (ועבר בכך על מחוסרי אמנה), ולכן נאלץ דן להודיע לנפתי שאף ההסכם ביניהם מבטל, נפתי כבר חתם חוזה ואינו יכול לבטלו. מה הדין?

נפתי מחוייב להמשיך לשלם לדן את תשלום השכירות עד סיום תקופת החוזה, למרות שכבר חתם חוזה שכירות בדירה אחרת, ויצטרך מעתה לשלם גם עבורה. והן אמת שדן הודיע לנפתי שעליו לפנות את הדירה בעוד שבוע, וכאילו ביקש ממנו שיחפש דירה אחרת, ועל סמך אכן הלך נפתי ושכר דירה אחרת, ונחשב הדבר שמחל לו על המשך תשלום השכירות, (עי' קצוה"ח סי' שטז) שדעת הראנ"ח שהשוכר נפטר בדיבור בעלמא, שכיון שהמשכיר נתן לו רשות לעזוב ולהפסיק לשלם, שוב אין הוא יכול לחזור בו), אולם מאחר שדן נימק לנפתי שהטעם שהוא אומר לו לעזוב את הדירה, הוא מפני שיש לו שוכר חדש שעומו סיכם לחתום על חוזה, נחשב הדבר כאילו התנה איתו שאין הוא מוחל לו אלא על מנת שהשוכר החדש ישכיר את הדירה, (וכמבואר בשו"ע חו"מ סי' רז סעי' ג), שהמוכר בית על מנת לעלות לארץ ישראל ובסוף לא עלה, המכר בטל ונחשב כאילו התנה תנאי כפול. וגם כאן נאמר שהרשות שנתן דן לנפתי לסיים את חוזה השכירות לפני הזמן, דומה לקניית דירה על תנאי). ואף שדן גרם לנפתי לחתום חוזה אחר, הרי זה 'גרמי' (היינו דן גרם לנפתי נזק ודאי על ידי דיבורו) בשוגג, ופטור הוא מלשלם על כך, ואף אם היה נפתי אומר 'חזי דעלך קא סמיכנא' (תראה שעליך אני סומך) היה פטור דן, שהרי לא פשע במהומה. (מהגאון הרב אפרים כהן עמאש שליט"א, א"ב ד' זכור לאברהם ביתר עילית)

ב. ביום שישי הוטל על יוסי לבצע עבודות ניקיון במסדרונות בית הסוהר, בתום העבודה מחמת חוסר שימת לב ורשלנות, שכח הוא את בקבוק האקונומיקה בצד המסדרון כשהוא מושכב על צידו, ופקק הבקבוק אינו סגור היטב רק מונח באופן רפוי בפייט הבקבוק, תוך כמה רגעים תכולת הבקבוק נשפכה על גבי הריצפה ונזלה לכיוון מרכז המסדרון, אשר בה נוצרה שולולית של אקונומיקה. והנה כעבור זמן מה לפני כניסת השבת, האסיר שמעון לבש את חליפת השבת ההדורה שלו, ומיהר לצאת לעבר בית הכנסת שבבית הסוהר, הוא פסע בזריזות ולפתע... החליק מחמת מי האקונומיקה, החליפה ניוזקה ויצאה מכלל שימוש. מה הדין?

אחד מסוגי הנזקים ('אבות נזיקין') שחייבה עליהם התורה, הוא נזק של 'בור', דהיינו החופר או פותח בור ונפל לתוכו בעל חיים של חבריו והזקק או מת, חייב בעל הבור לשלם. ולא בור בלבד אלא כל תקלה, שמיד כשנעשתה היא עומדת לנזק במקום הילוך בני אדם, הרי זו בכלל נזקי 'בור', ואם הזקק בה אדם או בהמה, בעל התקלה משלם נזק שלם. ובענייננו שפיתת האקונומיקה במקום הילוך בני אדם נחשבת ל'בור'. ואין המזיק יכול לטעון שהיה על הניזק להתבונן ולא לתחליק, שכן למדנו בגמ' (ב"ק כז:): שאין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים. אלא שבפסוק העוסק בתשלומי נזקי 'בור' נאמר (שמות כא, לג): "וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו, ונפל שמה שור או חמור", דרשו חז"ל (ב"ק כח:): "שור" ולא אדם (שעל מיתת אדם מחמת הבור בעל הבור פטור), "חמור" ולא כלים (שעל כלים שהזקק מחמת הבור בעל הבור פטור). לאור זה מבואר בגמ' (שם מה). שאדם שבגדיו נטפלו בגללים השייכים לחבירו, בעל הגללים פטור, הואיל ו'בור' פטור על כלים. וגם בענייניו היות שהבגדים הם כלים, יוסי בעל ה'בור' פטור מדיני אדם על נזקהם. ובנוגע לחיוב בדיני שמים במקרה הנ"ל ישנה מחלוקת בפוסקים, ונראה שבנידון דידן שההיזק נעשה מתוך רשלנות וקלות דעת, יתכן מאוד שגם הפוסקים הפוסקים יאמרו שקיימת תרעומת גדולה על יוסי, וראוי שיפצה את שמעון על הנזק שגרם לו. (ופירו מתוך במדבר עמ' 296, מהגר"י זילברשטיין שליט"א. ע"ש)

אל תקרי הליכות אלא הלכות

שאלות

(תשובות יינתנו בעלון הבא)

- א. שמעון ביקש לשכור דירה באומן מתושב המקום, כדי לשהות בה יחד עם קבוצתו בראש השנה, סיכם עימו מחיר והעביר לו את הכסף בהעברה בנקאית. כשהגיע שמעון לדירה נוכח לדעת שהדירה נתפסה כבר על ידי קבוצתו של מיכאל. בירור מהיר העלה שאמנם בעל הבית הגוי השכיר את הדירה בתחילה לקבוצתו של מיכאל, אלא שכאשר שמעון ביקש לשוכרה, בעל הבית ביקש ממנו מחיר גבוה יותר וסגר איתו, בפועל קבוצתו של מיכאל נכנסה לדירה קודם. מה הדין?
- ב. יפתח רכש דירה חדשה, היות שהדירה היא עורפית, חברת ההובלות ששכר יפתח נאלצו להעלות את כל תכולת הדירה דרך חדר המדרגות. כאשר עמדו להכניס את המקרר לחדר המדרגות נתקלו בבעיה - דלת חדר המדרגות צר והמקרר רחב. הדרך היחידה שנותרה להם היתה לעלות את המקרר עם מגוף למרפסת של השכן שממול שפונה לחזית, ומשם להכניסה הישר לביתו החדש של יפתח, השכן מסרב בכל תוקף אלא תמורת תשלום, בלית ברירה יפתח הסכם לשלם. לאחר שהמקרר הוכנס לדירה של יפתח, הוא הודיעה לשכנו חגיגית שאינו מתכוון לשלם לו. מה הדין?
- ג. האם סוכה שבנאה תחת חבלי כביסה או סורג בולט נפסלת בכך?
- ד. האם ניתן לכפות את שכנו להסיר את חוטי הכביסה או את הסורג הבולט מעל סוכתו?
- ה. האם כדור פורח או מסוק או מטוס או טיסן שעומדים מעל הסוכה פוסלים אותה?
- ו. מה הטעם שמזמינים את האושפיזין לסוכה בלשון ארמית ולא בלשון הקודש?
- ז. האם מותר לשחק בסוכה קלפים, שח-מט, דמקה, שש-בש, דומינו וכדומה?

כינור חידתי

שאלת השבוע:

איך יתכן שאדם יברך בתוך זמן קצר, כמה פעמים את ברכת 'בורא פרי הגפן' על יין, אף על פי שלא שינה מקומו, וגם לא נמלך ולא הסיח דעתו מהשתייה הקודמת. (ואין מדובר בקידוש או הבדלה)?

פתרון החידה מעלון הקודם:

שאלה: כיצד יתכן שאדם יטעה טעות אחת בברכה, ומחמת כן לא יצא ידי חובה ויצטרך לחזור שוב ולברך, אך אילו יוסיף לטעות טעות נוספת באותה ברכה, הדין יהיה שיצא ידי חובה ולא יצטרך לחזור שוב ולברך?

תשובה: נפסק בשו"ע (או"ח סי' ריז): "כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה, ואם דילג שם או מלכות יחזור לברך. ואפילו לא דילג אלא תיבת 'העולם' לבד צריך לחזור ולברך, דמלך לבד אינה מלכות". הרי לנו שאם בירך "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך, שהכל נהיה בדברו" לא יצא, כי מילת "מלך" סתם אינו משתמע שה' יתברך הוא מלך העולם כולו. אולם אם כשדילג מילת "העולם" אמר לפני כן "ברוך אתה ה', אלוקינו 'המלך'", שהכל נהיה בדברו יצא ידי חובה, כי "המלך" הוא מלך העולם הקב"ה, כדכתיב (תהילים קמח, א): "ארוממך אלוקי המלך". (כך מבואר בבית ד"ה ואפילו, ובשו"ע הרב שם סעי' ב). נמצא אפוא, שאם טעה טעות אחת בלבד שדילג מילת "העולם" לא יצא ידי חובה, ועליו לחזור ולברך. אבל אם הוסיף לטעות ושינה את נוסח הברכה ואמר "המלך" (טעות שניה), יצא ידי חובה. (והאר עינינו, מהרב אלחנן קצנלבון)

העלון מוקדש לע"ג: הרב רפאל בן דניאלה ז"ל, ר' יעקב בן שפרה ז"ל, לוי בן יוכבד ז"ל, שרה מייסא בת מלכה, ולהבדיל לרפואת גבריאל בן אסתר. לקבלת העלון במייל: S6629700@gmail.com להערות והארות הרב סימן טוב רוזן שליט"א 0548432105.

מצוה קמ"ו בתרי"ג המצוות:

'מצות שרפת בשר קודש שנטמא'

משורשי המצוה, מה שכתבנו בנותר סמוך. (היינו בסמוך - מצוה קמג, עלון הקודם)

מצוה קמ"ז בתרי"ג המצוות:

'שלא נאכל חלב'

כבר כתבתי באיסור טרפה בסדר משפטים (מצוה עג, עלון מס' 165), כי מהיות הגוף כלי לנפש ובו תפעל כושר פעולותיה, ולפי זכותו וטוב מיזגו יבין דרך הנפש החכמה הנתונה בו, ויאמין לעצתה וילך אחריה, מפני זה צריך האדם להשתדל על כל פנים בהישרת (היינו בשמירת) גופו להעמידו על יושרו ובוריו וכוחו. וידוע הדבר ומפורסם בין בני אדם כי לפי המאכלים יתפעל הגוף בבריאות או בחולי, כי בשר הגוף הזה נפסד בכל יום ויום, ולפי המזונות הטובים יתהוה בו בשר בריא וטוב, ולפי רוע המאכל יתהוה בהפך. ועל כן היה מחסדי האל הגדולים עלינו, אנתנו עמו אשר בחר, להרחיק ממנו כל מאכל מזיק אל הגוף ומוליד בו לחות רעות. וזה הכלל שיש לי לפי הפשט בכל איסור המאכלות, כמו שאמרנו למעלה (שם) וידוע כי החלב דבק ומוליד לחות רעות.

מצוה קמ"ח בתרי"ג המצוות:

'שלא נאכל דם בהמה חיה ועוף'

כבר כתבתי מה שאני חושב על צד הפשט באיסורי המאכלות באזהרת טרפה (שם) וחלב (מצוה הקודמת). ואפשר לומר בדם עוד כי מלבד רוע מיזגו שהוא רע המזג, יהיה באכילתו קצת קנין במידת אכזריות, שיבלע האדם מבעלי חיים שכמותו בגוף, אותו הדבר שבהם שהחיות ממש תלוי עליו, ונפשם נקשרת בו. כי ידוע שיש לבהמות נפש, יכונה החכמים נפש חיונית, כלומר שאינה שכלית, וגם נראה אותם, שיש לנפשם בחינה להישמר מנפול באחת הפחתים, ובקצת דברים אחרים. והרמב"ן ז"ל כתב בטעם הדם כי ידוע שהנאכל ישוב בגוף האוכל, ואם יאכל אדם דם, תהיה עובי וגסות בנפש האדם, כמו שנפש הבהמה עבה וגסה. וכתב עוד כעין זה שאמרתי אני, אין ראוי שתאכל הנפש את הנפש.

(מתוך ספר החינוך)

